

Vai trò của gia đình trong giáo dục hướng nghiệp cho học sinh trung học phổ thông ở Việt Nam

Vũ Công Thương*

*PGS, TS. Trường Đại học Sài Gòn

Received: 26/6/2024; Accepted: 26/7/2024; Published: 14/8/2024

Abstract: In Vietnam today, vocational education is important in contributing to the goal of comprehensive education and streamlining students after middle school and high school. To help students have an understanding of the professional world to orient their development and choose a career that is both suitable to their interests and abilities, as well as suitable to their conditions, family circumstances and labor needs. Social movements always require attention and coordination between family, school and society. In this, family plays a very important role.

Keywords: Family, education, career guidance.

1. Đặt vấn đề

Giáo dục hướng nghiệp (GDHN) là quá trình định hướng cho người học phát hiện năng lực, đam mê và mong muốn thực sự của mình vào một ngành hay một nghề cụ thể. Đặc biệt, trong điều kiện toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế hiện nay, GDHN nhằm giúp học sinh (HS) định hướng và lựa chọn nghề nghiệp phù hợp với sở trường, năng lực, điều kiện, đáp ứng nhu cầu của xã hội là việc làm quan trọng. Song, để GDHN cho HS trung học phổ thông (THPT) đạt kết quả cao cần có sự quan tâm của nhiều chủ thể, trong đó gia đình có vai trò rất quan trọng. Vì vậy, việc nghiên cứu vai trò của gia đình trong GDHN cho học sinh THPT, trên cơ sở đó đề xuất các giải pháp mang tính định hướng nhằm phát huy vai trò của gia đình trong GDHN cho học sinh THPT có ý nghĩa quan trọng và cần thiết hiện nay.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Một số vấn đề về hướng nghiệp, GDHN cho học sinh THPT

Ở Việt Nam, công tác GDHN, định hướng nghề nghiệp cho học sinh được quan tâm khá sớm. Ngày 19/3/1981, Hội đồng Chính phủ đã ban hành Quyết định số 126-CP về công tác hướng nghiệp trong trường phổ thông và sử dụng hợp lý học sinh các cấp phổ thông cơ sở và phổ thông trung học tốt nghiệp ra trường. Trong xu thế toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế hiện nay, việc hướng nghiệp cho học sinh THPT giữ vai trò rất quan trọng. Vì vậy, đã có rất nhiều nhà nghiên cứu và đưa ra quan điểm về hướng nghiệp. Theo tác giả Phạm Minh Hạc và cộng sự, hướng nghiệp là “một hệ thống công tác giảng dạy, giáo dục được tổ chức một cách đặc biệt, nhằm hình

thành ở học sinh một xu hướng nghề nghiệp có tính đến nhu cầu của xã hội, trên cơ sở đó mà tự xác định nghề nghiệp của mình” [3, tr.149], phù hợp với năng lực, hứng thú, thể lực và tâm lý của cá nhân với nhu cầu nhân lực của xã hội. Theo Điều 3, Nghị định số 75/2006/NĐ-CP ngày 02 tháng 8 năm 2006 của Chính phủ quy định chi tiết và hướng dẫn thi hành một số điều của Luật Giáo dục “Hướng nghiệp trong giáo dục là hệ thống các biện pháp tiến hành trong và ngoài nhà trường để giúp học sinh có kiến thức về nghề nghiệp và có khả năng lựa chọn nghề nghiệp trên cơ sở kết hợp nguyện vọng, sở trường của cá nhân với nhu cầu sử dụng lao động của xã hội” [2, tr.2]. Tác giả Nguyễn Xuân Thanh cho rằng, hướng nghiệp là “hệ thống các biện pháp tác động của gia đình, nhà trường và xã hội nhằm hướng dẫn và chuẩn bị cho thế hệ trẻ sẵn sàng đi vào lao động ở các ngành nghề theo nhu cầu xã hội và phù hợp với hứng thú, năng lực, sở trường của các nhân” [4, tr.9].

Như vậy, hướng nghiệp hiểu theo nghĩa hẹp, đó là các hoạt động tư vấn nghề nghiệp nhằm hỗ trợ mọi cá nhân chọn lựa và phát triển chuyên môn nghề nghiệp phù hợp nhất với khả năng của cá nhân, nhu cầu của thị trường lao động qua đó học sinh có thể lựa chọn cho mình một nghề phù hợp. Theo nghĩa rộng, hướng nghiệp bao gồm đánh giá nghề nghiệp; quản lý nghề nghiệp và phát triển nghề nghiệp. Trong đó, lựa chọn nghề nghiệp là giai đoạn đầu tiên trong tiến trình hướng nghiệp của mỗi người.

GDHN là một hoạt động có mục đích, có tổ chức, có tính kế hoạch, chủ yếu được thực hiện thông qua môi trường giáo dục ở trường học. Trong Chương trình giáo dục phổ thông năm 2018, GDHN được

hiểu là “toàn bộ các hoạt động của nhà trường phối hợp với gia đình và xã hội nhằm trang bị kiến thức, hình thành năng lực định hướng nghề nghiệp cho HS, từ đó giúp HS lựa chọn nghề nghiệp phù hợp với năng lực, tính cách, sở thích, quan niệm về giá trị của bản thân, phù hợp với điều kiện, hoàn cảnh của gia đình và phù hợp với nhu cầu của xã hội” [1, tr.27-28]. Với nghĩa đó, GDHN là sự tác động của cả nhà trường, gia đình và xã hội, là một quá trình liên tục, không chỉ diễn ra ở một thời điểm mà trong suốt cả cuộc đời. Mục đích của GDHN, *một mặt*, giúp học sinh THPT lựa chọn nghề nghiệp phù hợp; *mặt khác*, giúp họ vượt qua mọi khó khăn, phát huy năng lực cá nhân để thích ứng với xã hội luôn vận động và phát triển.

Như vậy, GDHN cho học sinh THPT là hoạt động của các nhà trường, các nhà quản lý giáo dục tư vấn, gia đình và sự hỗ trợ của các cơ quan, đoàn thể, tổ chức xã hội, hướng dẫn giúp cho HS có được sự hiểu biết cơ bản về ngành nghề trong xã hội, xu thế phát triển, nhu cầu thị trường lao động, những yêu cầu cần thiết về kiến thức, kỹ năng của từng loại ngành nghề, từ đó, giúp các em xác định lựa chọn được nghề phù hợp sở trường, năng lực, nguyện vọng, điều kiện gia đình, khả năng đáp ứng nhu cầu xã hội...

2.2. Vai trò của gia đình trong việc GDHN cho học sinh THPT

Thứ nhất, gia đình có vai trò giáo dục nhận thức, ý thức, hành vi đạo đức, lối sống cho HS ngay từ khi còn nhỏ - cơ sở quan trọng để họ lựa chọn nghề sau này.

Gia đình được coi là tế bào của xã hội, là môi trường cơ sở đầu tiên có vị trí và ý nghĩa to lớn đối với việc nuôi dưỡng và hình thành, phát triển những phẩm chất nhân cách của mỗi con người. Trong gia đình, tình yêu thương, sự đùm bọc, bao dung hình thành nên các đạo lý cơ bản của con người và xã hội như: đạo cha con, tình mẫu tử, nghĩa vợ chồng, tình anh em...

Theo các nhà nghiên cứu, gia đình chính là nơi khởi nguồn, cơ sở nền tảng của sự hình thành và phát triển nhân cách con người bắt đầu từ khi còn bé thơ cho đến tuổi trưởng thành. Thông qua các mối quan hệ giữa các thành viên trong gia đình từ lời nói, quan niệm, nếp sống, hành vi ứng xử, chuẩn mực, quy tắc... trong gia đình sẽ tác động đến sự hình thành tính cách, nhân cách của mỗi con người. Có thể, gia đình không phải là người quyết định nghề nghiệp của con em mình, song với kinh nghiệm thực tế, có sự hiểu biết về thế giới nghề nghiệp, cha mẹ luôn là

người có vai trò quan trọng trong việc tư vấn, định hướng cho con trong chọn nghề.

Thứ hai, gia đình giúp HS tìm hiểu, nhận thức về những nghề trong xã hội.

Định hướng nghề nghiệp cho học sinh THPT có vai trò quan trọng, ảnh hưởng rất lớn đến với cuộc sống sau này của họ. Bởi lẽ, nếu chọn sai nghề, HS dễ nảy sinh tâm lý chán nản, không có động lực trong quá trình học tập, HS không phát huy được hết năng lực cá nhân, mất đi sự hăng hái, năng động, tinh thần học tập, làm việc trong cuộc sống. Tạo nên tâm lý tự ti, nghĩ bản thân không có khả năng làm việc... Điều đó, không chỉ ảnh hưởng trực tiếp đến bản thân họ, gia đình mà còn ảnh hưởng rất lớn đến xã hội.

Cùng với sự biến đổi to lớn của đời sống xã hội hiện nay, bên cạnh những nghề nghiệp đã có, còn những nghề mới xuất hiện. Nếu HS không tìm hiểu, nhận thức và được GDHN, thì họ sẽ rất khó khăn lựa chọn cho mình nghề nghiệp phù hợp với năng lực, điều kiện bản thân. Chính vì vậy, gia đình có vai trò giúp HS tìm hiểu về những ngành nghề trong xã hội, thị trường lao động và xu hướng việc làm trong tương lai. Đồng thời, từ sự hiểu biết và trải nghiệm của bản thân, gia đình vừa giúp HS tìm hiểu về thế giới nghề, vừa truyền cảm hứng nghề cho họ. Căn cứ vào ngoại hình, sức khỏe, thể lực, tâm sinh lý, năng lực, sở thích của HS và điều kiện gia đình, để giúp HS tự xác lập nghề nghiệp và đi tới quyết định một cách có ý thức đúng đắn trong việc chọn lựa nghề phù hợp với những đặc điểm tâm lý và khả năng của bản thân và yêu cầu của xã hội.

Thứ ba, gia đình giúp HS xác định thế mạnh, sở thích bản thân, hiểu biết rõ về những phẩm chất mà nghề nghiệp đòi hỏi và điều kiện gia đình để lựa chọn nghề phù hợp. Đây là bước quan trọng trong GDHN cho học sinh THPT, bởi vì, thế mạnh và sở thích là hai yếu tố cơ bản đối với việc chọn nghề. Xác định đúng thế mạnh và sở thích, giúp HS chọn đúng nghề và có hứng thú, đam mê khi học, từ đó, phát huy được thế mạnh, khả năng của bản thân. Trong GDHN cho HS, gia đình cần giúp HS hiểu rõ về bản thân mình, sở thích, đam mê, năng khiếu và có năng lực phù hợp với nghề gì, những phẩm chất nghề nghiệp cần phải có, điều kiện kinh tế gia đình..., từ đó, đưa ra những lời khuyên bổ ích, giúp HS có hướng lựa chọn nghề phù hợp và phát triển bản thân.

2.3. Một số giải pháp phát huy vai trò của gia đình trong việc GDHN cho học sinh THPT

Thứ nhất, nâng cao nhận thức của các bậc phụ

huynh về vai trò của gia đình trong việc GDHN cho con.

Để phát huy tốt vai trò của gia đình trong việc GDHN cho học sinh THPT, trước hết, cần nâng cao nhận thức của các bậc phụ huynh về vai trò giáo dục của gia đình, làm cho các bậc phụ huynh hiểu được vị trí, vai trò của giáo dục gia đình đối với hướng nghiệp cho con. Từ đó, giúp các bậc phụ huynh nhận thức rõ và khắc phục những hạn chế, yếu kém trong hướng nghiệp cho con em mình. Tuy nhiên, để làm được điều này, cha mẹ cần dành thời gian tìm hiểu và tham gia các cuộc hội thảo tư vấn nghề nghiệp của nhà trường, của các cơ sở đào tạo, doanh nghiệp để hiểu rõ hơn về yêu cầu, tính chất, đặc điểm và tính đặc thù của ngành nghề để có thể định hướng chính xác cho con nghề phù hợp với sở thích và năng lực của con. Những hiểu biết cận kề cùng sự định hướng kịp thời của gia đình là tiền đề, cơ sở quan trọng để HS xác định hướng đi đúng mà không bị loay hoay, lạc vào những mơ ước viển vông về ngành nghề sẽ học.

Thứ hai, đổi mới nội dung và hình thức GDHN cho học sinh THPT trong gia đình.

Sự phát triển mạnh mẽ của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư làm thế giới việc làm đang thay đổi nhanh chóng, điều đó khiến cho việc định hướng nghề nghiệp cho HS của các bậc phụ huynh trở nên khó khăn hơn bao giờ hết. Thị trường lao động liên tục thay đổi và khó có thể đưa ra những dự báo chính xác về kiến thức hay nghề nghiệp nào sẽ là quan trọng trong tương lai. Vì vậy, cần quan tâm đổi mới nội dung, hình thức định hướng nghề nghiệp của các bậc phụ huynh đối với HS. Về nội dung, cần quan tâm thông tin về thế giới nghề nghiệp; thông tin về thị trường lao động; giúp HS nhận thức đúng đắn về nghề nghiệp, yêu cầu về phẩm chất, năng lực người lao động tương xứng với nghề và trách nhiệm của họ trong việc lựa chọn nghề nghiệp để góp phần xây dựng đất nước. Về hình thức, cần quan tâm tới giáo dục nền nếp, truyền thống gia đình, nêu gương người tốt, việc tốt, tấm gương vượt khó trong học tập, lao động, để nhìn vào đó HS nhận thấy được bản thân mình sẽ cần lựa chọn nghề như thế nào cho phù hợp với bản thân, gia đình.

Thứ ba, xây dựng môi trường giáo dục văn minh, lành mạnh trong gia đình.

Đây là một trong những yếu tố cần thiết để gia đình hướng nghiệp cho HS đạt kết quả tốt. Bởi vì, môi trường giáo dục có ảnh hưởng rất lớn đến nhận thức, hành động chọn nghề của HS. Một gia đình có

nề nếp, cha mẹ yêu thương, quan tâm, lắng nghe và tôn trọng con cái, các thành viên trong gia đình đều yêu thương, đoàn kết sẽ giúp cho HS có cơ sở vững chắc trong việc lựa chọn nghề cho mình.

Thứ tư, gia đình cần quan tâm lắng nghe ý kiến của con trong việc chọn nghề, qua đó định hướng nghề nghiệp cho con.

Học sinh THPT là lứa tuổi đầu thanh niên, đang định hình về nhân cách. Đến tuổi này học sinh đã có được mức độ trưởng thành về tư tưởng, tâm lý. Tuy nhiên, ở độ tuổi này, giao lưu bạn bè là hoạt động chủ đạo, HS dễ tiếp nhận ý kiến từ bạn bè, vì vậy, để việc hướng nghiệp của gia đình cho HS đạt hiệu quả cao, cha mẹ cần quan tâm con cái, đặt mình vào vị trí của con, hiểu được tâm sinh lý của con, thể hiện vừa là người bạn, vừa là nhà tư vấn tâm lý để con cái tin cậy và chia sẻ những vui, buồn, suy nghĩ trong học tập, cuộc sống và việc lựa chọn nghề nghiệp, để từ đó có định hướng đúng đắn trong việc lựa chọn nghề nghiệp cho con em mình.

4. Kết luận

Lựa chọn nghề nghiệp luôn là quyết định khó khăn khi còn ngồi trên ghế nhà trường, có ảnh hưởng trực tiếp đến tương lai của mỗi cá nhân. Vì vậy, việc GDHN cho học sinh THPT là một việc làm cần thiết nhằm giúp HS hiểu biết tính chất công việc các ngành nghề, nhu cầu của thị trường lao động, từ đó, lựa chọn nghề nghiệp thích hợp cho bản thân mình trong tương lai. Trong quá trình GDHN cho học sinh THPT, gia đình có vai trò đặc biệt quan trọng. Vì vậy, việc nghiên cứu vai trò của gia đình trong việc GDHN cho học sinh THPT để trên cơ sở đó tìm ra những biện pháp, định hướng phù hợp nhằm nâng cao hiệu quả vai trò của gia đình đối với việc GDHN cho học sinh THPT là vấn đề cần quan tâm hơn nữa.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông* (Chương trình tổng thể).
2. Chính phủ (2006), *Số 75/2006/NĐ-CP ngày 02 tháng 8 năm 2006, Nghị định Quy định chi tiết và hướng dẫn thi hành một số điều của Luật Giáo dục*.
3. Phạm Minh Hạc, Lê Khanh, Trần Trọng Thủy (1989), *Tâm lý học*, tập 2, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
4. Phạm Văn Sơn (2009), *Số tay hướng nghiệp, chọn nghề dành cho giáo viên học sinh trung học phổ thông*. NXB Giáo dục. Hà Nội.
5. Nguyễn Xuân Thanh (4/2013), *“Đổi mới công tác giáo dục hướng nghiệp cho học sinh trong trường trung học phổ thông”*, Tạp chí Khoa học giáo dục, (91), tr.9.